

Dendrobium farmeri và *Den. palpebrae*

Đúng vào ngày lễ Độc Lập của Hoa kỳ 4-7-2009, cô Đặng thị Kim Thảo cho tôi biết có sự lẫn lộn về cây lan Thủy tiên *Dendrobium palpebrae* mà tôi đã viết trong bài Lan Việt *Den. farmeri* Thủy Tiên. Vậy xin đính chính lại như sau: Thân cây *Den. farmeri* và *Den. palpebrae* thân đều vuông 4 góc, nhưng cây *Den. palpebrae* cao hơn. Có lẽ cũng vì vậy nhiều người lầm tưởng 2 giống là một và ngay các khoa học gia thuộc thế hệ trước cũng cho cây *Den. farmeri* là đồng danh với cây *Den. palpebrae*.

Trong nhiều tài liệu sách vở cũng ghi như vậy, thành ra trong khi viết bài này đầu óc tôi vẫn còn như ở trong mê hồn trận, nhất là 2 cây khá giống nhau về thân, lá và hoa cho nên dễ dàng lầm lẫn. Vậy xin trích dẫn theo các tài liệu sách vở như sau để chúng ta cùng suy ngẫm.

- Trong cuốn *The Orchid of Indochina* trang 208, Gunnar Seidenfaden cho biết là cây *Den. farmeri* chỉ là đồng danh của cây *Den. palpebrae*. Nhưng theo ông, 2 cây này nên tách riêng ra vì cây *Den. farmeri* có lẽ không mọc tại Đông Dương. Hơn nữa vỏ bọc (bract) hoa *Den. palpebrae* ngắn hơn và cấu trúc của hoa có phần khác biệt với nhiều danh từ khoa học mà tôi không thể dịch sang Việt ngữ được. Ông cũng nói thêm là Leonid Averyanov có gửi cho ông tấm hình mẫu của hoa *Den. palpebrae* với chiếc vỏ bọc hoa ngắn hơn.

Den. farmeri

Den. farmeri

- Sách *Cây Cỏ Việt Nam*, trang 1023, của Phạm Hoàng Hộ gọi cây *Den. palpebrae* là Trâm vàng và *Den. farmeri* chỉ là đồng danh. Sách *Phong Lan Việt Nam* của Trần Hợp, trang 250, cũng cho cây *Den. farmeri* là đồng danh của cây *Den. palpebrae* và gọi cây này là Thủy Tiên.
- Theo *CITES Orchid Checklist* do vườn thảo mộc Kew biên soạn cho Tổ chức quốc tế bảo tồn các câu cỏ và cầm thú hiếm quý đã ghi nhận Việt Nam có cả 2 cây *Den. farmeri* và *Den. palpebrae*.
- Trong cuốn sách nói về các giống *Dendrobium and it's relatives*, trang 128 và 129, của Bill Lavarck-Wayne Harris-Geoff Stocker nói 2 cây này khác nhau. *Den. farmeri* thân vuông chiều cao khoảng 15-20 phân, ngang 3 phân, hoa nhiều, to 3-4 phân mọc sát nhau và có cây ra hoa màu hồng. *Den. palpebrae* thân cũng vuông nhưng cao tới 50 phân, ngang chỉ khoảng 1 phân. Hoa màu trắng từ 6-15 chiếc ngang 4-6 phân và không có màu tím hồng.

- Theo cuốn *Thực Vật Chí, loài Hoàng Thảo (Dendrobium)* của Dương Đức Huyền, trang 144, nói về cây *Den. farmeri*, tên có lẽ in nhầm là Ngọc Điềm. Cây này mọc tại Tuyên Quang, Nghệ An, Hà Tĩnh, Kon Tum, Đắk Lắk, Gia Lai và Lâm Đồng. Thân dài 25-35 phân, dày 1.5-1.7 phân, hình con suốt với 4 gờ dọc sắc. Hoa màu trắng đường kính 3-4 phân.

Den. palpebrae

- *Den. palpebrae* trang 145 tên Việt Thủy tiên vàng? Mọc tại Bắc Bộ, Nghệ An, Kon Tum, Đắk Lắk, Lâm Đồng. Thân dài 10-30 phân, dày 1-1.5 phân, chùm hoa nhiều cánh hoa màu trắng.
- Theo Internet Orchid Species Photo Encyclopedia cây *Den. palpebrae* rất dễ nhầm lẫn với *Den. farmeri* vì hoa của 2 cây và điều kiện sinh trưởng rất giống nhau. Những khác biệt chính yếu là cây *Den. palpebrae* cuống hoa dài hơn và hoa thưa hơn và hoa chỉ từ 6-10 chiếc ngang to 3.75 phân. *Den. farmeri* nhiều hoa, to 5 phân và mọc sát nhau hơn.

Căn cứ vào những điểm chính yếu của các sách vở tài liệu kể trên, chúng ta có thể kết luận như sau :

1. Cây *Den. farmerii* và cây *Den. palpebrae* là 2 cây khác nhau, không thể coi là đồng danh được và Việt Nam có cả 2 cây.
2. Sự khác biệt giữa 2 cây như sau:
 - *Den. farmeri* thân ngắn 15-30 phân, to ngang, hoa nhiều và dày nhưng nhỏ 3-4 phân có cây hoa màu tím hồng gần giống với cây *Den. amabile* Thủy tiên tím.
 - *Den. palpebrae* thân cao tới 50 phân, nhỏ ngang, hoa ít và thưa nhưng hoa lớn 5-6 phân màu trắng.

Nói như vậy, có người cho rằng cây nào mọc ở chỗ tốt sẽ cao lớn hơn, nhưng như vậy cũng không ổn bởi vì thông thường cây tốt sẽ cho nhiều hoa, nhưng tại sao cây *Den. palpebrae* cao lớn hơn mà hoa lại ít hơn cây *Den. farmeri*.

Den. palpebrae

Trong tương lai sẽ có người hỏi sự khác biệt giữa cây *Den. farmeri* và cây *Den. amabile* như thế nào? Và cũng có người sẽ hỏi vậy thì cây *Den. palpebrae* khác nhau với cây *Den. thyrsiflorum* ra sao ?

Vấn đề này xin nhường lại cho các nhà khoa học, những kẻ chơi lan tài tử, chúng ta chỉ nhìn vào hình dáng và màu sắc để phân biệt. Theo Karel Pterzelka, trong lá thư của giáo sư Gunnar Seidenfaden gửi cho con ông là Alex thì màu sắc ít khi được dùng làm yếu tố chính để xác quyết mà hình dáng của chùm hoa mới thực sự để cho việc định giá được trung thực.

Den. farmeri

(“*Colour of orchids is seldom decisive for the determination, but the shape of inflorescence is the true assessment for precise diagnosis.*”) Nguyễn Thiện Tích cho biết: các tiêu chuẩn quan trọng để phân biệt giảm dần như sau: sự cấu tạo, hình dáng, kích thước, màu sắc.

Nhưng hiện nay các chuyên đang dùng cách thử nghiệm DNA để phân biệt giữa cây nọ và cây kia và chắc chắn sẽ không có sự sai lầm.

Trong chuyến về thăm quê hương vào tháng 3 vừa qua, chúng tôi thấy khá nhiều những cây lan kể trên, cũng như các bạn đã gửi hình cho. Xin lựa chọn một vài hình tiêu biểu, nếu có sự lẫn lộn cũng xin thông cảm bởi vì trong hình khó lòng phân biệt kích thước của thân cây và hoa.

Placentia 7-2009